

Sovittua hoivaa: omaishoitosopimus omaishoitajan ja työntekijän yhteistyön käsikirjoituksena (SOHO)

1. Tarkoitus ja tavoitteet

1.1 Tutkimushankkeen merkitys suhteessa nykytietämykseen sekä tutkimukselliset lähtökohdat

Tässä hankkeessa selvitämme, voiko virallinen asiakirja olla ennakointiin tähtäävä työväline, jolla osapuolet voivat itse suunnitella ja ohjata kanssakäymistään – oli se sitten sopimus, asiakassuunnitelma, päätös tai vaikkapa lähiomaisen hoitoon liittyvät järjestelyt. Ennakoivana työvälineenä asiakirja voisi olla yhteinen käsikirjoitus, joka ei rajoitu vain riskeihin varautumiseen, vaan jonka avulla voidaan toteuttaa osapuolille tärkeitä tavoitteita. Tämä edellyttää asiakirjojen kehittämistä sekä sisällöllisesti että muodollisesti, jolloin asiakirjojen ymmärrettävyyteen panostetaan kehittämällä asiakirjoissa käytettävää kieltä ja muita ymmärtämistä tukevia osia. Tärkeäksi asiakirjojen ymmärrettävyyden kehittämisen tekee se, että sosiaalihuollon kirjaamiskäytännöt muuttuvat niiden siirtyessä kansalliseen sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon eli Kanta-palveluun vuoteen 2024 mennessä. Siirtymän myötä monet sosiaalihuollon asiakirjat ovat saman tien myös asiakkaiden luettavissa. (Rötsä ym. 2016.) Vain ymmärretty asiakirja mahdollistaa tiedon saavutettavuuden, asiakkaiden osallisuuden ja oikeuksiin pääsyn.

Tutkimme *omaishoitosopimusta* esimerkkinä asiakirjasta, jonka sisältöä ja ymmärrettävyyttä kehittämällä olisi uskoaksemme mahdollista parantaa omaishoidon käytännön toteutusta sekä omaishoitajan ja hyvinvointialueiden (HVA) yhteistyötä. Omaishoito on läheisten antamaa, julkisesti tuettua hoivaa, jossa tuki koostuu hoitajalle maksettavasta rahallisesta korvauksesta ja hoidettavalle myönnettävistä palveluista (Laki omaishoidontuesta (937/2005)). Omaishoitosopimus on yksi gerontologisen sosiaalityön työväline.

Omaishoitosopimus edustaa sosiaalihuollossa poikkeuksellista hallinnollista instrumenttia, sillä omaishoidossa julkinen valta sopii palvelun tuottamisesta yksityisen henkilön kanssa. Aiempien tutkimusten mukaan sopimusten ongelma on, että niissä ei määritetä hoivatyön sisältöjä ja että niiden sitovuus on heikko (Zechner 2016; Kalliomaa-Puha 2005). On myös todettu, että omaishoidon sopimuksellinen järjestelmä ei riittävästi tunnista omaishoitoon rakentuvaa kaksoisasiakkuutta, jossa sekä omaishoitajalla että hänen hoidettavallaan on erilaisia tuen tarpeita (Ring, Laulainen & Rissanen 2021; Ylinen 2008). Valmiille lomakepohjalle tehtävissä sopimuksissa ei myöskään voida huomioida omaishoitotilanteiden yksilöllisiä piirteitä, ja siksi niiden merkitys supistuu omaishoitajan vastuuttamiseen. Omaishoitosopimuksia pidetäänkin tätä nykyä ennemminkin viranomaisen hallintopäätöksiä kuin omaishoitajan ja työntekijän neuvotteluprosessissa syntyneinä sopimuksina. (Kalliomaa-Puha 2005.) Niissä ei sovita lainkaan siitä, miten omaishoitaja hoivatyötään tekee, eivätkä sopimukset anna omaishoitajalle hänen työtään tukevia askelmerkkejä.

Omaishoitoon näyttää muodostuvan eräänlainen psykologinen sopimus, eli konkreettisen omaishoitosopimuksen rinnalle rakentuva epävirallinen ja auki puhumaton sopimus, joka sisältää

käsityksiä sopimusosapuolien odotuksista, oikeuksista ja velvollisuuksista (Ring, Laulainen & Rissanen 2021; Tedre 1999). Tämä ja omaishoitosopimuksen muut puutteellisuudet voivat ohjata ajattelemaan, että sopimus on huono instrumentti omaishoidon turvaamiseen. Ehdotamme ajatuksen kääntämistä pääläelleen. Onko omaishoitosopimuksessa käyttämätöntä potentiaalia? Hukkaako nykyinen käytötapa ne mahdollisuudet, joita sopimuksilla voisi olla omaishoitajien ja -hoidettavien elämänlaadun parantamiseen sekä onnistuneiden ikäihmisten palvelujen ja hoivajärjestelyjen toteuttamiseen? Tulisiko sopimukseen liittyviä odotuksia ja käsityksiä ottaa puheeksi ja sisällyttää osaksi sopimusta? Sopimukset jättävät nykyisellään vastaamatta moniin kysymyksiin. Sekä omaishoitajilla että gerontologisen sosiaalityön työntekijöillä syntyikin siksi omia ja usein keskenään ristiriitaisia oletuksia siitä, miten ja kenen pitäisi toimia.

Omaishoitosopimusten tutkiminen ja kehittäminen ovat tärkeitä, sillä vanhusväestön määrän kasvaessa omaishoito on tulevaisuudessa yhä keskeisempi osa hoivapalveluja – tälläkin hetkellä maassamme on jo yli 50 000 omaishoitajaa (THL 2023). Nykyiset omaishoitosopimukset on laadittu kielellä, joka on täynnä vaikeita rakenteita ja sanastoa. Tällaiset oikeudelliset ja hallinnolliset erikoiskielet ovat kehittyneet kauas yleiskielestä, ja ne ovat monille lähes mahdottomia ymmärtää (Tiililä 2007; Virtanen 2012). Yhä useampi omaishoitaja on iäkäs (THL 2023), mikä kasvattaa selkeän omaishoitosopimuksen tarvetta entisestään. Ikääntymiseen liittyy kuulon- ja näönvaraisen havaitsemisen heikkenemistä ja kognitiivisen prosessoinnin hidastumista, minkä seurauksena iäkkäillä voi olla vaikeuksia ymmärtää monimutkaista tekstiä (Pekkala 2020). Ongelma koskettaa myös muita kuin iäkkäitä hoitajia: Suomen väestöstä yli 10 % tarvitsee jokapäiväisessä viestinnässään selkokieltä, ja tarpeen odotetaan kasvavan esimerkiksi maahanmuuttajien määrän kasvaessa (Selkokeskus 2021a). Tämä vaatii panostamista sopimusten ymmärrettävyyteen.

Hankkeen tieteellisenä tavoitteena on jatkaa aiemmin aloittamaamme käsitteellistä dialogia eri tutkimusalojen välillä ja lisätä sen avulla monitieteellistä ymmärrystä asiakirjojen saavutettavuudesta ja asiakkaiden pääsystä oikeuksiinsa. Tutkimusryhmämme on aiemmin tutkinut sosiaalihuollon asiakirjojen kääntämistä sarjakuvamuotoon pian päättyvässä *Sanasta kuvaksi* -hankkeessa (Koneen säätio, 2020–2023). Moniääninen ryhmämme on tuonut yhteen eri tieteenalojen edustajia selvittämään sarjakuva-asiakirjojen ymmärrettävyyttä ja sanasta kuvaksi tapahtuvan kääntämisen erityispiirteitä (mm. Pitkäsalo ym. 2022; Kalliomaa-Puha, Ketola & Pitkäsalo 2023; Günther & Oja 2023; Haavisto & Günther, tulossa). Tässä hankkeessa kohdennamme katseemme erityisesti sopimukseen ja laajennamme tarkasteluamme kielen selkeyttämiseen ja uudenlaisiin visualisointitapoihin. Tutkimus tuottaa myös yleistettävää tietoa siitä, miten kaikkien sosiaalihuollon asiakirjojen saavutettavuutta voisi parantaa.

Tutkimuksemme keskeinen viitekehys on *ennakoiva sopiminen* (Pohjonen 2000; Haapio 2013). Kyseessä on Suomessa 1990-luvulla syntynyt ja edelleen vilkkaasti kehittyvä paradigma, joka kyseenalaistaa perinteistä, jälkikäteiseen oikeusturvaan keskittyvää sopimusoikeudellista ajattelutapaa. Paradigmassa sopiminen nähdään ennakoivana toimintana, jonka avulla ihmiset saavuttavat tavoitteensa ja välttävät turhat väärinkäsitykset ja erimielisyydet siitä, miten oli tarkoitus toimia. Ennakoivan sopimisen juuret ovat liike-elämän sopimuksissa, mutta viime vuosina sitä on alettu hyödyntää myös muissa sopimustilanteissa (mm. Hagan 2021; 2023).

Ennakoivan oikeusajattelun mukaan sopimuksella on riskeihin varautumisen lisäksi myös lukuisia muita funktioita. Omaishoitosopimusten näkökulmasta näistä tärkeimpiä ovat sopimusten viestinnälliset ja toimintaa ohjaavat funktiot, joiden myötä sopimus voi toimia osapuolten yhteisen toiminnan käsikirjoituksena ja antaa suuntaviivat siihen, miten sovitut asiat saadaan toteutumaan käytännössä (Haapio & Haavisto 2005; Haavisto 2006). Omaishoitosopimuksessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sopimukseen kirjattaisiin yksilöllisiä tietoja siitä, miten hoiva voidaan toteuttaa juuri tässä kodissa, miten ja millaisin palveluin omaishoitajan jaksamista voidaan tukea tai millaisin keinoin hoidettavan turvallisuus pyritään takaamaan juuri tämän kodin olosuhteissa sekä millaisia muita ikäihmisten palveluja hoidettava tarvitsee omaishoidon lisäksi (ks. Kalliomaa-Puha 2005). Samaan aikaan on tärkeää tutkia myös sitä, millaisia ovat ennakoivan sopimisen reunaehdot ja rajoitteet ja miltä osin sopimukset ovat keskeneräisiä ja vajaita.

Toinen keskeinen lähtökohtamme on *kognitiivinen saavutettavuus*, joka viittaa tiedon ymmärrettävyyteen: onko sopimuksen sisältö esitetty tavalla, jonka lukija kykenee aistiensa avulla havaitsemaan ja sen jälkeen tulkitsemaan? Jos sopimusta ei ymmärretä, se ei voi ohjata toimintaa eikä toimia kollektiivisena muistivälineenä. Siksi omaishoitosopimuksen täytyy olla kognitiivisesti saavutettava. Tämä korostaa sopimusten ymmärrettävyyden, selkeyden ja havainnollisuuden merkitystä. Saavutettavuushaasteita on erilaisia eikä mikään yksittäinen saavutettavan viestinnän ratkaisu palvele kaikkia lukijoita. Hankkeessa selvittämme, millaisia erityisiä viestinnän saavutettavuuteen liittyviä haasteita omaishoitajilla on, ja millaisista saavutettavan viestinnän ratkaisuista he hyötyisivät eniten.

Sopimusten kognitiivista saavutettavuutta voidaan edistää hyödyntämällä erilaisia *sopimusmuotoilun* keinoja (ks. esim. Haapio 2013). Saavutettavuutta voidaan parantaa esimerkiksi selkokielistämällä, eli muuttamalla tekstiä sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä helpommaksi (Selkokeskus 2021b). Toinen tapa parantaa tekstin ymmärrettävyyttä on tukea sisältöjä selkeiden kuvien avulla: kognitiivisen psykologian alalla on vankkaa tutkimusnäyttöä siitä, että tekstin tukeminen kuvin auttaa tekstin ymmärtämisessä ja muistamisessa (esim. Mayer 2013). Ennakoivan sopimisen myötä kuvia on alettu käyttää myös monimutkaisten oikeudellisten tekstien kuten sopimusten tai lomakkeiden selkeyttämiseen (*visual law*, Haapio 2013; Kalliomaa-Puha, Ketola & Pitkäsalo 2023). Pelkkä kuvien lisääminen ei kuitenkaan takaa tekstin ymmärrettävyyden paranemista. Kuvat tulee suunnitella siten, että ne ovat visuaalisesti mahdollisimman selkeitä (esim. värit, kontrastit, kuvakoko) ja että ne tukevat tekstin informaatorakenteen seuraamista (Kaatra & Ketola 2023).

1.2 Tutkimuskysymykset ja/tai hypoteesi(t)

Hankkeessa tutkimustehtävämme ovat:

1. Selvitämme, miten nykyisellään käytössä olevaa vakiomuotoista **omaishoitosisäilytys** **voisi kehittää sisällöllisesti** yksilöllisempään suunta, joka toisaalta huomioisi paremmin omaishoitajan ja – hoidettavan tilannetta ja muuttuvia tarpeita, toisaalta mahdollistaisi ennakoivan suunnittelun ja yhteistoiminnan omaishoitajan ja hyvinvointialueen välillä.

2. Tarkastelemme sitä, miten ymmärrettäviä sopimukset ovat asiakkaan näkökulmasta ja kokeilemme, **millaisilla erilaisilla kielellisillä ja visuaalisilla keinoilla niiden ymmärrettävyyttä voisi parantaa.**

1.3 Tutkimuksen avulla syntyvät tutkimustulokset ja niiden tieteellinen vaikuttavuus, mahdollisuus tieteellisiin läpimurtoihin ja tutkimuksen uudistumiseen

Vaikka vanhuutta, omaishoitoa ja sosiaalihuollon asiakirjoja on Suomessa tutkittu yhteiskunta- ja sosiaalitieteissä ja erityisesti terveys- ja sosiaaligerontologian alalla (ks. esim. GEREC), näiden asioiden tarkasteleminen yhdessä on uutta. Tutkimuksessamme yhdistämme aiemmasta poikkeavalla tavalla ennakoivan sopimisen teorian kognitiivisen saavutettavuuden näkökulmiin ja tarkastelemme niitä gerontologisen sosiaalityön kontekstissa.

Sopimusmuotoilu ei ole vielä juuri ulottunut sosiaalihuollon asiakirjoihin. Hankkeessamme tutkimme uudella tavalla yhdessä käyttäjien kanssa, kuinka sosiaalihuollon asiakirjoista voi tehdä saavutettavampia selkeytetyn kielen tai kuvailmaisun keinoin. Hankkeemme tuottaa näin uutta tietoa ikäihmisille tyypillisistä asiakirjojen saavutettavuushaasteista.

1.4 Haun erityistavoite

Hanke liittyy useaan VTR-rahoituksen painopistealueeseen. Ensinnäkin tutkimme sosiaalityötä sosiaali- ja terveydenhuollon etuuksien ja palveluiden järjestelmässä (painopiste 1). Omaishoitosisäilytys ja omaishoidon tuet ovat keskeinen osa ikäihmisten palveluita ja gerontologisen sosiaalityön työkaluja, joilla tuetaan kotona tapahtuvaa omaishoitoa. Kehittäessämme omaishoitosisäilytys gerontologisen sosiaalityön välineeksi hankkeemme kiinnittyy myös sosiaalityön menetelmien tutkimukseen (painopiste 2) ja vaikuttavuuden tutkimiseen (painopiste 3). Asiakkaan osallisuus ja toimijuus on integroitu tutkimusasetelmaamme: kehittämällä omaishoitosisäilytys sisältöä, ymmärrettävyyttä ja saavutettavuutta pyrimme tuottamaan uutta tietoa, jonka avulla asiakkaan osallisuutta ja toimijuutta sopimuskäytännöissä on mahdollista lisätä. Tutkimushankkeemme kytkeytyy siten myös asiakkaiden osallisuutta ja toimijuutta liittyvään painopistealueeseen (painopiste 6). Toimiva omaishoitosisäilytys on myös ongelmia ennakoivaa ja toimii uutena innovaationa gerontologisessa sosiaalityössä (painopiste 5).

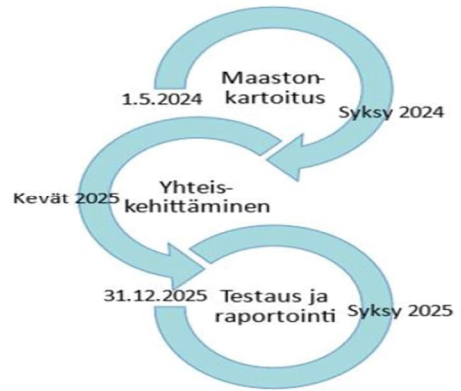
2. Toteutus

2.1 Työsuunnitelma ja aikataulu

Tutkimus toteutetaan ajanjaksolla 1.5.2024–31.12.2025.

Tutkimus käynnistyy

- omaishoitosopimusten nykytilan analyysillä (maastokartoitus kevät 2024-syky 2024);
- yhteiskehittelytilaisuudet omaishoidon toimijoista kootun kehittäjäverkoston kanssa (Syky 2024 – kevät 2025);
- testaus ja tutkimustulosten raportointi vuoden 2025 aikana (ks. tarkemmin 2.2).

2.2 Tutkimusaineisto (data ja materiaali), tutkimusmenetelmät ja tutkimusympäristö

Analysoimme ja kehitämme omaishoitosopimuksia hyödyntämällä sopimusmuotoilun mallia (ks. Haapio 2013). Tarkastelemme:

1. Sopimuksen **sisältöä** (mistä sovitaan, mitä asioita sopimukseen sisällytetään)
2. Sopimuksen **kieltä** (miten asia esitetään tekstinä ja miten tieto jäsennellään)
3. Sopimuksen **esitystapaa** (esitetäänkö sopimus tekstinä, kuvana, sopimuksen layout, typografia jne.)

Sopimuksen sisällön tutkiminen ja kehittäminen nojaavat käytäntötutkimukseen, jonka avulla saadaan tietoa sopimuksen todellisesta käyttökontekstista (Satka ym. 2016). Yleisenä viitekehiksenä toimii interventiotutkimukselle ominainen ajatus siitä, että kokeilut ovat hedelmällisin tapa saada uutta tietoa ilmiöstä. Hankkeemme rakentuu omaishoitosopimuksen tutkimiselle, kehittämiselle ja kokeilemiselle yhdessä omaishoitajien, gerontologisen sosiaalityön työntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Tältä osin tutkimuksemme sijoittuu osallistuvan toimintatutkimuksen perinteeseen ja se saa vaikutteita tuoreista kansatutkimuksen menetelmistä (ks. Kulmala, Spišák & Venäläinen 2023).

Tutkimus käynnistyy maastokartoituksella, joka tarkoittaa omaishoitosopimusten nykytilan analyysiä: minkälaisia omaishoitosopimuksia tällä hetkellä tehdään, millaisia lomakepohjia käytetään ja mitä eri käyttäjäryhmät niistä ajattelevat. Omaishoitajien ja hyvinvointialueilla työskentelevien gerontologisen sosiaalityön työntekijöiden haastatteluilla rakennetaan kuvaa siitä, millaisia ongelmia sopimukseen liittyy ja mikä puolestaan toimii hyvin. Kuvaa täydennetään omaishoidon asiantuntijoiden haastatteluilla (mm. Omaishoitajaliiton asiantuntijat, omaishoidon tutkijat). Diskurssi- ja sisällönanalyysin lisäksi tässä vaiheessa tehdään myös oikeudellista analyysia omaishoitosopimuksen nykymuodoista ja tulevan kehittämisen reunaehdoista.

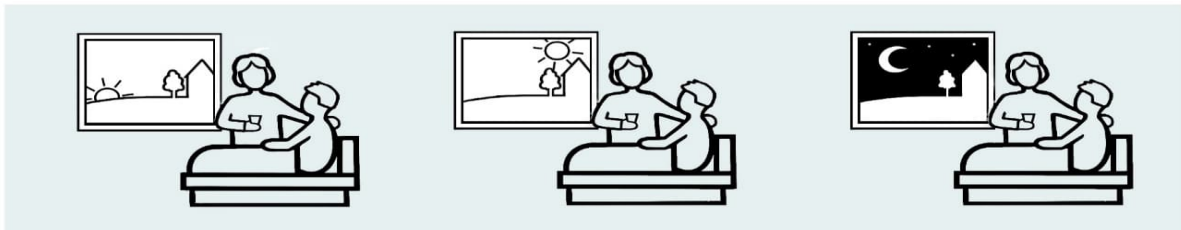
Tässä vaiheessa käynnistämme jo kehittäjäverkoston kokoamisen Omaishoitajaliiton asiantuntijoista ja paikallisyhdistysten omaishoitajista. Myös testiryhmien etsiminen aloitetaan. Varmistamme tutkimuseettiset kysymykset ja viemme hankkeen tutkimuseettiseen toimikuntaan.

Maastokartoitus	aineisto	analyysit
-----------------	----------	-----------

Kevät 2024-kevät 2025 	Hyvinvointialueilla käytössä olevien lomakepohjien kerääminen Gerontologisen sosiaalityön työntekijöiden haastattelut Omaishoitajien yksilö- ja ryhmähaastattelut Muut asiantuntijahaastattelut Täydentävä etnografinen tiedonhankinta omaishoitajan kotona	Sisällönanalyysi Diskurssianalyysi Lainopillinen analyysi
--	---	---

Maastokartoituksen jälkeen käynnistetään uudenlaisten omaishoitosopimusten kehittämistyö yhdessä kokoamamme kehittäjäverkoston kanssa. Sopimuksen sisältö suunnitellaan sopimusmuotoilun keinoin uudelleen ja sille kokeillaan erilaisia esitysmuotoja: sopimus selkokielistetään, ja selkokielisestä sopimuksesta tehdään erilaisia kuvin tuettuja versioita. Kokeilemme esimerkiksi erilaisia visuaalisia keinoja (esim. värilliset vs. mustavalkoiset kuvat), kuvittamisen tapoja (esim. yksinkertaiset kuvaikonit vs. enemmän sisältöä tarjoavat kuvituskuvat) ja sisällytettyjen kuvien määriä (esim. yksittäiset kuvat vs. kuvasarjat).

Esimerkki: Omaishoitosopimuksessa sovitaan, onko asiakkaan tarjoama omaishoito ympärivuorokautista, kokopäiväistä vai päivittäistä. Käsitettä "ympärivuorokautinen hoiva" voisi koettaa tehdä ymmärrettävämmäksi esimerkiksi seuraavalla kuvasarjalla.

Laatimiamme versioita käydään läpi yhdessä omaishoidon toimijoista kootun kehittäjäverkoston kanssa. Tämä työvaihe on väistämättä hidasta ja vaativaa, sillä yhteinen suunnittelu edellyttää useita kehittäjäkiertoja, joissa sopimusta muokataan.

Kehittäminen	Aineisto	Analyysit	Tuotokset
 Kevät 2025 Yhteiskehittelytilaisuudet omaishoidon toimijoista kootun kehittäjäverkoston kanssa	Tilaisuuksien äänitallenteet Osallistujien haastattelut prosessin päätyttyä	Kehittämisen prosessin kulkua, erityispiirteitä ja tuloksia koskevat analyysit	Sisällöllisesti uusi omaishoitosopimuksen lomakepohja Selkokielistetty versio Visuaalisesti tuettu versio

Kehittämisen vaiheessa ollessa riittävän pitkällä käynnistetään tiedonhankinta uusien omaishoitosopimusten ymmärrettävyydestä ja niiden kokeileminen käytännössä. Ymmärrettävyydestä kerätään tietoa käyttämällä menetelmänä fokusryhmähaastattelua. Fokusryhmät saavat luettavakseen esitysmuodoltaan erilaisia versioita omaishoitosopimuksesta. Ryhmät voivat muodostua omaishoitajista, mutta niitä voidaan koota myös henkilöistä, jotka eivät itse toimi omaishoitajina. Tällaisia henkilöitä voidaan löytää esimerkiksi erilaisten vanhusjärjestöjen tai vanhusneuvostojen kautta. Näin päästään vertaamaan versioiden

ymmärrettävyyttä kuulemalla henkilöitä, joilla on itsellään kokemusta omaishoidosta ja henkilöitä, joilla tätä kokemusta ei ole. Uusia omaishoitotosopimuksia pyritään kokeilemaan myös käytännössä siten, että eri hyvinvointialueilla työskentelevät omaishoidosta vastaavat gerontologisen sosiaalityön työntekijät kokeilevat sopimuksen käyttöä oikeissa asiakastilanteissa.

Kokeiluvaihe	Aineisto	Analyysit
 Kesä ja syksy 2025	Fokusryhmät Käyttäjäkokemusten kerääminen	Ymmärrettävyyksianalyysit Ymmärrettävyyteen liittyvät vertailut eri versioiden välillä Käyttökokemusanalyysit

Aineiston analyysi ja raportointi käynnistyvät jo maastokartoituksen aikana ja jatkuvat kehittämis- ja kokeiluprosessin aikana. Kukin vaihe tuottaa erilaista tietoa: Aluksi saadaan tietoa nykytilan ongelmista, sitten kehittämisvaiheen karikoista ja sopimusmuotoilun mahdollisuuksista. Kokeilu- ja testausvaiheessa saadaan tietoa kehitettyjen sopimusten ymmärrettävyydestä ja käyttökelpoisuudesta.

Turun yliopisto (TY) on tieteellisesti vahva monialainen yliopisto, jossa uusia tutkimuksellisia avauksia etsitään erityisesti tieteenalojen rajapinnoilta ja tieteidenvälisestä tutkimuksesta. Hanke sijoittuu yhteiskuntatieteissä tehtävään sosiaalityön tutkimukseen, jossa sosiaalityön asiakirjat ja dokumentaatio ovat keskeisinä tutkimuksen teemoina.

2.3 Riskien arviointi ja vaihtoehtoinen toteutustapa

Riskimme kohdentuvat ennen kaikkea aineiston saamiseen. Tutkimuslupakäytännöt HVA:lla voivat hidastaa lupien saantia, mutta voimme ajoittaa tutkimuksen tarvittaessa siten, että aloitamme Omaishoitajaliiton asiantuntijoiden tai omaishoitajien haastatteluilla. Heidän tavoittamisensa liiton ja paikallisyhdistysten kautta on nopeaa. Tutkimusryhmän jäsenillä on laaja kokemus haastattelujen tekemisestä. Aineiston keruussa noudatetaan eettisiä periaatteita ja käytetään aiemmissa tutkimuksissa toimiviksi havaittuja menetelmiä. On mahdollista, että kiinnostus osallistua tutkimukseen on riittämätöntä. Tätä riskiä voimme ehkäistä kertomalla avoimesti tutkimuksesta ja markkinoimalla sitä HVA:lla ja Omaishoitajaliiton välityksellä. Hankkeen toteutuminen ei ole riippuvainen yksittäisten aineistojen puuttumisesta. Hankkeen riskejä vähentää myös se, että tutkimusryhmämme on tottunut työskentelemään yhdessä ja sillä on osaamista nimenomaan hankkeen teemoissa.

3. Hakija, tutkimusryhmä ja yhteistyötahot

3.1 Tutkimushankkeessa työskentelevät henkilöt ja heidän keskeiset ansionsa

Tutkimushanketta johtaa sosiaalityön yliopistonlehtori, dosentti, YTT **Kirsi Günther**, jonka tutkimuksellinen kiinnostus on sosiaalityön asiakirjoissa ja kirjaamisen kysymyksissä (ks. esim. 2015). Günther on ollut mukana useissa hankkeissa, joissa on tutkittu sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä, kuten asiakaslähtöisyyttä ja kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiedettä.

Günther on ollut johtajana ja vastuullisena tutkijana Hämeenlinnan kaupungin kanssa toteutetussa sosiaalisen raportoinnin hankkeessa. Günther osallistuu hankkeen aineistojen keräämiseen, analysointiin ja raportointiin.

Sosiaalioikeuden professori **Laura Kalliomaa-Puha** on ollut kiinnostunut hoivan järjestelyistä ja omaishoidosta aina alkaen väitöstyöstään omaishoitosopimuksista (2007). Hän on Omaishoitajaliiton hallituksen jäsenen. Hänen tutkimusintressiensä punaisena lankana on ollut ihmisten pääsy oikeuksiinsa, mikä on johtanut kiinnostumaan myös oikeudellisesta muotoilusta. Kalliomaa-Puha osallistuu aineiston analyysiin ja raportointiin erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta.

FT **Anne Ketola** on saavutettavaan viestintään erikoistunut kielitieteen tutkija. Ketola on mm. kirjoittanut Kehitysvammaliitolle oppaan selkeästä kuvaviestinnästä (*Selkokuvaapas*, Ketola & Kaatra 2023) ja laatinut yhdysvaltalaiselle *International Plain Language Federation* -liitolle ohjeistuksen asiakirjojen visualisoinnista (2021). Hän on myös selkokielen tutkimusverkosto Klaaran ohjausryhmässä. Ketola vastaa hankkeen saavutettavuusosiosta. Ketola osallistuu aineiston keruuseen, analysointiin ja raportointiin.

FT **Vaula Haavisto** on aikuiskasvatustieteilijä, jolla on pitkä kokemus työkäytäntöjen tutkimisesta ja kehittämisestä eri organisaatioissa. Hän tutkinut mm. perheasioiden sovittelua osana sosiaalihuollon palveluja. Hän oli 2000-luvun alussa mukana kehittämässä ennakoivan sopimisen viitekehystä (Haapio & Haavisto 2005; Haavisto 2006). Haaviston tutkimusalueita ovat olleet mm. institutionaalinen vuorovaikutus, asiakkaiden toimijuus sekä erilaisten artefaktien (mm. sopimusten) merkitys ammattilaisten työssä. Haavisto osallistuu hankkeessa laadullisen aineiston keräämiseen, analysointiin ja raportointiin erityisesti omaishoitosopimuksen käyttötapojen ja -mahdollisuuksien näkökulmasta.

YTT, yliopistonlehtori **Satu Ylisen** tutkimusintressit ovat johdonmukaisesti olleet gerontologisessa sosiaalityössä alkaen gerontologisen sosiaalityön tiedonmuodostusta ja asiantuntijuutta koskevasta väitöskirjasta vuonna 2008. Gerontologisen sosiaalityön etiikkaan liittyvät kysymykset ovat hänellä tutkimuksen ja opetuksen keskiössä. Ylinen osallistuu aineiston analyysiin ja raportointiin erityisesti gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta.

NN1 ja NN2 Hankkeeseen rekrytoitavia sosiaalityön tutkijoita, joilla toivomme olevan kokemusta gerontologisen sosiaalityön ja sosiaalityön asiakirjojen tutkimuksesta.

3.2 Yhteistyötahot

Yhteistyötahot edistävät hankkeen käytännön toteuttamista ja tulosten käytäntöön saattamista. Teemme yhteistyötä erityisesti Varsinais-Suomen ja Pirkanmaan hyvinvointialueiden kanssa. Myös osaamiskeskukset, erityisesti Vasso ja Pikassos, sekä niissä toimivat yliopistojen yhteistyöverkostot (Praksis, moniammatillinen opetuslinikka), ovat yhteistyökumppaneitamme. Saavutamme omaishoitajat Omaishoitajaliiton ja sen paikallisyhdistysten kautta; eurooppalaiset omaishoitajat Eurocarers-verkoston ja pohjoismaiset omaishoitajat vasta perustetun Carers Forumin kautta. Vanhuuden kontekstista opimme mm. keskusteluista Ikääntymisen ja hoivan

tutkimuksen huippuyksikkö CoE AgeCare tutkijoiden, kuten Outi Jolankin ja Heli Valokiven kanssa. Oikeuksien toteutumisen ymmärtämistä auttavat yhteytemme Ihmisoikeusvaltuuskuntaan ja sen vanhusasioiden jaostoon. Tieteellisenä verkostonamme toimii mm. Danaswac (Discourse and Narrative Approaches to Social Work and Counselling) -tutkijaverkosto. Kirjaamisen näkökulmasta merkittävä verkosto on AFinLan Työelämän kielen tutkimuksen verkosto, Selkokielen tutkimusverkosto Klaara, ja selkeän kielen tutkimusverkosto Clarity International.

Tutkimusryhmämme yhteistyökumppaneita ovat myös ennakoivan sopimisen pioneeri, KTT, OTK Helena Haapio (Vaasan ja Lapin yliopistot); ensimmäisten sarjakuvasopimusten kehittäjä, asianajaja Robert de Rooy Kapkaupungista; sopimusvisualisoinnin uranuurtaja, professori Camilla Andersen (University of New South Wales, Australia); ennakoivan oikeusajattelun kehittäjä, professori Gerlinde Berger-Walliser (Connecticut University, USA); suomen kielen yliopistonlehtori Outi Oja (Tukholman yliopisto); kielenhuoltoa ja virkakieltä tutkinut erityisasiantuntija Ulla Tiililä (Kotus) sekä visuaalisia sopimustekstejä ja saavutettavuutta tutkinut Eliisa Pitkäsalo (Tampereen yliopisto).

4. Vastuullinen tiede

4.1 Tutkimuseettiset kysymykset, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, avoin tiede sekä kestävä kehitys hankkeessa

Tutkimuseettiset kysymykset

Hankkeessa noudatetaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä (2002). Hankkeelle haetaan tarvittavat luvat, laaditaan tietosuojaseloste ja aineistonhallintasuunnitelma. Aineiston kerääminen, hallinta, säilyttäminen, jakaminen, hyödyntäminen ja uudelleenkäyttö tehdään FAIR-periaatteiden mukaisesti (aineisto on löydettävissä, käytettävissä, yhteen toimivaa, uudelleen hyödynnettävissä). Hanke noudattaa kaikissa vaiheissaan hankeyliopiston tietosuojapolitiikkaa. Aineisto tallennetaan soveltuvilta osin Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon hankkeen päätyttyä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Hanke tavoittelee omaishoitajien ja hoidettavien yhdenvertaista kohtelua eri hyvinvointialueilla ja hyvinvointialueiden välillä. Ymmärryksen lisääntyminen asiakirjojen saavutettavuudesta sosiaalihuollossa lisää asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa muissakin asiakasryhmissä. Tutkimushankkeessa tutkijat ovat sitoutuneet noudattamaan yliopistojensa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia.

Avoin tiede

Kerromme tutkimustuloksistamme kotimaisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä aikakauslehdissä sekä suomalaisissa ammattilehdissä. Pyrimme suosimaan Open access -julkaisukanavia. Esittelemme tuloksia tieteenalojemme seminaareissa sekä laajemmin sosiaalityön ammattilaisille, asiakkaille, poliittisille päättäjille ja muille keskeisille toimijoille yleistajuisissa esityksissä. Tuotetut visualisoinnit ja muotoilumallit julkaistaan avoimilla Creative Commons -lisensseillä, jolloin niitä voi hyödyntää myös hankkeen ulkopuolella. Hankeaika on lyhyt, joten tuloksia julkaistaan varmasti myös hankeajan jälkeen.

Hankkeen alustava julkaisusuunnitelma hankeaikana on kuvattu seuraavassa taulukossa:

Vuosi 2025	
Günther, Haavisto, Kalliomaa-Puha & Ylinen	Omaishoitajien osallisuus omaishoitosopimuksissa – ensimmäisiä tuloksia (<i>Talentia</i>)
Ketola & Haavisto	Word and image. Design considerations for elderly readers (<i>Journal of Accessibility and Design for All</i>)
Günther & NN	Participation within the family care contract (<i>Discourse and communication</i>)
NN & Ketola	Making family care contracts accessible for elderly readers (<i>Journal of Social Work</i>)
Ylinen, Haavisto, Kalliomaa-Puha & NN	Uusi omaishoitosopimus gerontologisen sosiaalityön käytäntöjä parantamassa <i>Gerontologia / Työelämän tutkimus</i>
Koko tutkimusryhmä	Uusi tapa kirjoittaa omaishoitosopimuksia? (<i>Omaishoitajaliiton Lähellä -lehti</i>)
Koko tutkimusryhmä 2026	<p>Käytäntösuositukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • omaishoitosopimusten paremmasta hyödyntämisestä gerontologisessa sosiaalityössä • hyvinvointialueiden omaishoidon tuen yhtenäistämistä ja laadunvarmistuksesta • sosiaalihuollon asiakirjojen saavutettavuudesta erityisesti ikäihmisillä <p>Policy level -suositukset kansallisen tason ohjauksen järjestämiseksi, omaishoitosopimusten malli ja mahdolliset lainsäädännön uudistamistarpeet.</p>

Kestävä kehitys

Tutkimushanke sitoutuu YK:n kestävän kehityksen Agenda2030:n periaatteisiin ja toteuttaa useita sen tavoitteita. Tutkimuksemme vähentää kansalaisten eriarvoisuutta tukemalla ihmisten osallisuutta omien asioidensa käsittelyyn iästä riippumatta (tavoitteet 10.2, 10.3 ja 10.4 sekä 16.10 ja 16.b), tukee edustavaa ja osallistavaa päätöksentekoa tekemällä oikeudellisista teksteistä ymmärrettävämpiä (tavoitteet 16.3, 16.6, 16.7, ja 16.10) ja edistää iäkkäiden kansalaisten terveys- ja hyvinvointipalvelujen toteutumista tekemällä palveluita koskevasta viestinnästä saavutettavampaa (tavoite 3). Hankkeemme liittyy myös sukupuolten tasa-arvon tavoitteluun ja erityisesti tavoitteeseen 5.4, jonka mukaan jäsenvaltioiden tulee tunnustaa palkaton hoitotyö ja antaa sille arvo tarjoamalla julkisia palveluja, infrastruktuuri ja sosiaaliturvaan liittyviä käytäntöjä. Palkkiota saavien omaishoitajien ja sosiaalityöntekijöiden osalta kysymys on tavoitteesta 8, ihmisarvoisesta työelämästä ja turvallisesta työympäristöstä (8.8).

5. Yhteiskunnalliset vaikutukset ja vaikuttavuus

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa ehdotetaan useassa kohdin omaishoidon kehittämistä. Hankkeemme tarjoaa aineksia tähän ajankohtaiseen työhön. Hankkeeseen on sisäänrakennettuna kolmenlaisia toisiinsa liittyviä vaikuttavuuden ulottuvuuksia, joiden avulla

voidaan tarkastella tutkimuksen merkitystä yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa (Miettinen, Tuunainen & Esko 2015). Ensinnäkin hankkeessa tuotetaan *uutta tietoa ja ymmärrystä* omaishoitosopimuksista, niiden ongelmista ja ratkaisemisen mahdollisuuksista (vaikuttavuuden epistemologinen ulottuvuus). Toiseksi hanke tuottaa *konkreettisia työvälineitä* hyvinvointialueella tehtävään gerontologiseen sosiaalityöhön. Tuotettu tieto materialisoituu aiempaa saavutettavampina omaishoitosopimuksen versioina ja sisällöllisesti uudenlaisen omaishoitosopimuksen mallina (vaikuttavuuden artefaktuaalinen ulottuvuus). Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ilmenee mm. omaishoidon käytäntöjen kehittymisenä, yhdenmukaistumisena ja yhdenvertaistumisena, hoivan sujuvuutena ja turvallisuutena kodeissa, omaishoitajien sitoutumisena sekä työntekijöiden toiminnan selkiytymisenä ja eettisen kuormittumisen helpottumisena. Kolmanneksi *tuotettu tieto välitetään* tiedeyhteisölle tutkimusjulkaisujen ja -esitelmien muodossa sekä laajemmin ammattilaisille, asiakkaille, poliittisille päättäjille, soite-alan lainvalmistelijoille ja muille keskeisille toimijoille aktiivisen verkostoyhteistyön, ammatillisten julkaisujen ja ammattilaisille suunnattujen tilaisuuksien muodossa (vaikuttavuuden institutionaalinen-kommunikatiivinen ulottuvuus). Lisäksi välitämme sosiaalityön koulutuksessa uutta tietoa tuleville sosiaalityöntekijöille.

Lähteet

- Günther, K. (2015) *Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1602. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Günther, K. & Oja, O. (2023) "Valvotun vaihdon säännöt" -sarjakuvusopimus multimodaalisena genrenä asiakkaan ja työntekijän väistä toimintaa tuottamassa. *Lähivertailuja* 33, 11-46.
- Haapio, H. (2013) *Next Generation Contracts: A Paradigm Shift*. Lexpert Ltd. Helsinki.
- Haapio, H. & Haavisto, V. (2005) Sopimusosaaminen: tulevaisuuden kilpailutekijä ja strateginen voimavara. *Yritystalous* 2, 7–15.
- Haavisto, V. (2006) Contracting in Networks. Teoksessa P. Wahlgren (toim.) *A Proactive Approach*. *Scandinavian Studies in Law* 49, 238–253.
- Haavisto, V. (2006) Contracting in Networks. Teoksessa P. Wahlgren (ed.) *A Proactive Approach*. *Scandinavian Studies in Law* 49, 238-253.
- Haavisto, V. & Günther, K. (tulossa) *Etnografia kääntämisen tukena – kotihoidon palvelukuvaukset sarjakuvina*. Arvioitavana.
- Hagan, M. (2021) [What does a user-centered eviction court summons look like?](#)
- Hagan, M. (2023) [Design Standards for Court and Government Forms. A Human-Centered Rubric to Evaluate a Form. Legal design and Innovation.](#)
- Kaatra, K. & Ketola, A. (2023) *Selkokuvaopas*. Helsinki: Selkokeskus & Kehitysvammaliitto ry.
- Kalliomaa-Puha, L. (2005) Ennakoiva ajattelu vanhustenhuollossa. Yksilöllinen omaishoitosopimus ennakkoinnin välineenä. Teoksessa S. Pohjonen (toim.) *Ex ante – ennakoiva oikeus*, 168–193.
- Kalliomaa-Puha, L. (2007) *Vanhoille ja sairaille sopivaa? Omaishoitosopimus hoivan instrumenttina*. Kelan tutkimus: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 90. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Kalliomaa-Puha, L.** (2018) *Omaishoidon ja ansiotyön yhteensovittaminen*. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2018:60. Helsinki: STM.
- Kalliomaa-Puha, L., Ketola, A. & Pitkäsalo, E.** (2023) Sarjakuva, sosiaalihuolto ja saavutettavuus. Teoksessa J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm & M. Luodonpää-Manni (toim.) *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ketola, A., de Rooy, R. & Haapio, H.** (tulossa) *Comic Contracts 2.0 – Contracts that Have (and Give) a Voice*. Teoksessa R. Ducato (toim.) *Legal Design Perspectives*. Milano: Ledizioni.
- Kulmala M., Spišák S. & Venäläinen S.** (toim.) (2023) *Kanssatutkimus. Ihanteet ja käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.
- Laki omaishoidontuesta (937/2005).
- Mayer, R.** (2013) *Cognitive Theory of Multimedia Learning*. Teoksessa R. E. Mayer (toim.) *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*. New York: Cambridge University Press, 43–71.
- Miettinen, R., Tuunainen, J. & Esko, T.** (2015) *Epistemological, Artefactual and Interactional-Institutional Foundations of Social Impact of Academic Research*. *Minerva* 53, 257–277.
- Pekkala, S.** (2020) Ikääntymiseen ja muistisairauksiin liittyvät kielelliset muutokset. Teoksessa K.Hippi, A. Mäntynen & C. Lindholm (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: SKS, 145–190.
- Pitkäsalo, E., Ketola, A., Haavisto, V. & Kalliomaa-Puha, L.** (2022) Image analysis as a visualization tool – Translating contracts into comics. Teoksessa M. Corrales, H. Haapio & M. Fenwick (toim.) *Research Handbook on Contract Design*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing., 347– 364.
- Pohjonen, S.** (toim.) (2000) *Ennakoiva sopiminen*. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Ring, M., Laulainen, S. & Rissanen, S.** (2021) Omaishoidontuen järjestelmä sopimuksellisuuspuheena. *Janus* 29 (1), 21–36.
- Rötsä, M., Berglind, H., Huovila, M., Hyppönen, K., Pieksiev, T. & Mykkänen, J.** (2016) *Sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja määrämuotoisen kirjaamisen toimeenpanohanke (Kansa-hanke)*. *Hankesuunnitelma vuosille 2016–2020*. Ohjaus 10/2016. Helsinki: THL.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela R., Yliruka L., & Muurinen H.** (2016) (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede –institutet.
- Selkokeskus** (2021a) *Selkokielen tarve*. Saatavilla: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/>.
- Selkokeskus** (2021b) *Selkokieli*. Saatavilla: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/>.
- Tedre, S.** (1999) Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuun yliopisto.
- THL** (2023) *Omaishoito ja perhehoito*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/muuttuvat-vanhuspalvelut/omaishoito-ja-perhehoito>.
- Tiillilä, U.** (2007) *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja kontekstista*. Helsinki: SKS.
- Virtanen, H.** (2012) *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Zechner, M.** (2016). Omaishoitosopimus, velvoite vai merkityksetön paperi? Teoksessa A. **Halmetoja, P. Koistinen & S. Ojala** (toim.) *Sosiaalipolitiikan lumo*, 54–64.
- Ylinen, S.** (2008) *Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 155.